

Kjell Petersson:

Kristi kyrka och vår kyrka

Att ordet kyrka har olika betydelser är ingen nyhet. Det finns en grundläggande spänning i kyrkobergreppet mellan kyrkans yttre gestaltning, hennes organisation, och kyrkan som andlig gemenskap, som Kristi kropp. Detta kommer fram på olika sätt också i officiella texter. Ett exempel är det nuvarande dopritualet. Där ställs en fråga till föräldrarna efter att trosbekännelsen lästs:

Vill ni att ert barn ska döpas till denna tro och vara en del av Kristi (världsvida) kyrka?

Det som efterfrågas här är om föräldrarna vill att barnet ska döpas till den tro som bekänns i den apostoliska trosbekännelsen och därmed tas upp i Kristi kyrka. Den primära tillhörigheten gäller alltså Kristi kyrka, den kyrka över hela jorden som består av alla döpta som bejakar trosbekännelsens ord. Att dopet innebär just detta, att den döpte tas upp i Kristi kyrka blir tydligt i dopets inledningsord:

Genom dopet föder han (Gud)oss till nytt liv, för oss in i sin kyrka och till ett liv i förening med honom.

Inlemmandet i Kristi kropp, kyrkan kompletteras med att den som döps också tas upp som tillhörig den församling där han eller hon är födda. Skulle dopet ske i en annan kyrka är prästen – om denne tjänstgör i Svenska kyrkan - skyldig att meddela detta till födelseförsamlingen. Likaså, om någon som genom dopet tas upp i Kristi kyrka, döps i annat kyrkosamfund så blir den döpte medlem i detta samfund. När någon som är döpt byter samfundstillhörighet krävs inte – med något undantag – att dopet görs om.

Det finns alltså en dubbelhet i kyrkobergreppet, kyrkan är både den världsvida kyrkan och den lokala församlingen. Ordet kyrka kan också stå för kyrkobyggnaden, och den gudstjänst som äger rum där. Denna dubbelhet har följt kyrkan från hennes begynnelse, som vi kan se i Nya testamentet. Paulus är mycket tydlig med att betona att kyrkan är Kristi kropp, och samtidigt är han tvungen att förmana de nybildade församlingarna att leva värdigt sin kallelse och hålla fred inbördes, se bland många ställen 1 Kor. 1:13 f.

Ökad splittring

Vi är idag så fixerade vid strukturer och organisationer att en av de första frågorna vi ställer när vi möter en kristen syster eller broder är: Vilken kyrka tillhör du? Är du lutheran eller katolik, baptist eller pingstvän?

En sådan fråga ställdes aldrig under reformationstiden eller tidigare – och det handlar inte bara om att det inte fanns missionsförbundare eller pingstväner på 1500-talet. Hela det sätt att tänka

och resonera som möjliggjort dagens kyrkliga splittring i ett otal kyrkor och samfund fanns inte då. Man uppfattade inte ens att det handlade om två kyrkor, den lutherska och den romersk-katolska. Det fanns bara en enda kyrka: Kristi kyrka och församling. Kyrkan var varken svensk eller norsk, varken luthersk eller katolsk, skillnaderna mellan de evangeliska församlingarna och de katolska handlade om hur gudstjänsten firades: att folkspråket användes, att stor omsorg lades ner på predikan, att folket uppmanades att flitigt gå till nattvarden osv.

Denna gamla syn på kyrkan möter, för att ta ett exempel bland många, i 1686 års kyrkolag. I förordet till kyrkolagen ser vi att man betraktar 1600-talets kyrka som arvtagare till den kyrka som på 1000-talet inplanterades i Sverige. Men i denna hände att

”trons renhet igenom prästernas fåkunnighet och åhörarnas enfaldighet /blev/ så förvänd och förvirrad att den sanna kunskapen om Kristus och hans dyra förtjänst stannade till stor del uti fåfänga och förargeliga ceremonier, uti belätens och de aflidne helgons tillbedielse och ära.”

Sådan var situationen *”till dess åter rättsinnige konungar och lärare i riket med sin gudaktighets ifver och allvar och med sanningens kraft och anda sökte att förjaga de skadliga svärmeandar och legoherdar, som förförde den späda Herrens hjord och drogo densamma från den rätte herden, deras själars biskop, in på villan väg och stig.”*¹

Sådan var den officiella versionen av reformationstidens skeende drygt hundra år efteråt och det var förmodligen så man också tänkte – även om man privat kanske satte frågetecken för gudaktigheten hos Gustaf Vasa.

Kyrkan sågs alltså som en och densamma före som efter reformationen. Reformationen innebar inte att någon ny kyrka grundades, utan att den enda kyrka som fanns reformerades och renades. Skillnaden mellan 1400-talets och 1600-talets kyrka var inte att man bytt konfessionstillhörighet, utan att tron renats från det som skymde centrum. Att hålla fast vid denna nyupptäckta renade tro var mycket viktigt, både för salighetens skull och eftersom enhet i religionen var en förutsättning för nationens fortbestånd. Kyrkan betraktades inte som Svenska kyrkan, skild från andra kyrkor, utan hon var Guds, som det heter i företalet till 1693 års handbok: *”Guds kyrkio och församling här i vårt rike och fädernesland”*.

Reformationen innebar inte att det skapades en ny kyrklig organisation. De två bärande elementen i den kyrka som S:t Ansgar och S:t Sigfrid planterade i vårt land var den lokala församlingen och den lokale biskopen. För att biskopen skulle skicka en präst till en församling, krävde han att det fanns en kyrka och möjlighet för prästen att försörja sig. Församlingen å sin sida var beroende av biskopen för att få präster till församlingen. Så var det också i den reformerade svenska kyrkan.

Behovet av reglering av kyrkan och hennes liv blev dock allt större sedan kontakten med påven brutits. Ärkebiskop Laurentius Petri sammanställde en kyrkoordning 1571, och denna ersattes

¹ Citerat efter P Rydholm: Sveriges kyrkolag af år 1686, Stockholm 1910, s. 1 f.

så småningom av 1686 års kyrkolag, antagen av Karl XI utan riksdagens hörande. Prästeståndet fick nöja sig med att tacka kungen för att han ställt samman en kyrkolag.

När ståndsriksdagen upphör på 1860-talet har biskoparna och de valda prästerna inte längre någon självskriven plats i rikets styrelse. Som en kompensation inrättades det allmänna kyrkomötet 1863, som bestod av biskoparna och valda präster och lekmän. Kyrkomötet måste godkänna riksdagens förslag till ändringar av kyrkolagen, en ordning som gällde fram till 1982.

Den gamla tanken att kyrkan är en och densamma fastän spridd i många länder ersätts under 1800-talet av tanken att det finns olika samfund och kyrkor. I lagstiftningen dyker begreppet Svenska kyrkan upp. Det möter första gången i kyrkomötesförordningen 1863 och återkommer i det sena 1800-talets dissenterlagstiftning. Begreppet användes som beteckning på den kyrkliga organisationen.² I våra dagar har tanken på Svenska kyrkan som en från andra kyrkor skild storhet slagit igenom både i tänkandet och i lagtexter. Det uppfattas inte längre som något egendomligt att tala om Svenska kyrkan. Som bekant är det denna beteckning som är det första som möter i portalparagrafen i lagen om Svenska kyrkan: ”Svenska kyrkan är ett evangelisk-lutherskt trossamfund”. Det som avses med begreppet Svenska kyrkan är inte Kristi kyrka i Sverige utan ett trossamfund bland många andra. Visserligen det största samfundet med rötter till den kyrka som planterades i riket på 1100-talet, men ändå endast ett samfund bland andra.

Det som hänt är att kyrkobergreppet alltmer byråkratiserats och splittrats upp i en mängd från varandra skilda storheter: de olika trossamfunden. Parallellt med detta kan man ana en förskjutning av vad som är centrum i kyrkan: från hennes tro och liv till organisationen. Där Karl XI i kyrkolagen 1686 talade om den rena, sanna, evangeliska tron talar dagens makthavare om att Svenska kyrkan är rikstäckande, har en demokratisk uppbyggnad och en episkopal struktur. Här har skett en förflackning av kyrkobergreppet – från det som sker i kyrkan till en beskrivning av samfundets formella struktur.

En enda, helig, allmänlig och apostolisk kyrka

Den kyrka vi bekänner oss till i den nicenska trosbekännelsen (den bekännelse som är gemensam för flertalet kristna) är *en enda* kyrka, som är *helig, katolsk/allmänlig* och *apostolisk*. Detta är vad vi bekänner oss till. Men de olika samfunden har svårt att låta bekännelsen forma samfundet. Att det är så blir tydligt om vi byter ut ordet kyrka (i betydelsen Kristi kyrka) mot Svenska kyrkan (ett kyrkosamfund i Sverige). Är Svenska kyrkan en enda, är Svenska kyrkan helig, är den katolsk/allmänlig, är den apostolisk? Svaret på dessa frågor är Nej, ibland ett starkt Nej, ibland ett svagare.

Nu är det så att kyrkan i alla tider färgats av den miljö och kultur där hon lever. Det allra tydligaste exemplet på detta är att kyrkorna i sin liturgi vanligen använder det språk som talas i omgivningen. Man har alltid varit angelägen om att Bibeln ska översättas till det språk som talas där kyrkan verkar. Men denna anpassning till det omgivande samhället har ofta lett till

² Halvar G F Sundberg: Kyrkorätt, Helsingfors 1948, s 45.

att samhörigheten trossamfunden emellan försvagats och ibland helt försvunnit. Ett nutida exempel är den ryska ortodoxa kyrkans och dess patriark Kirills stöd till den ryska invasionen av Ukraina. Detta stöd har ökat klyftorna till andra kyrkosamfund, både ortodoxa, katolska och protestantiska.

Svenska kyrkan är inte det enda samfundet i Sverige, även om hon är det medlemsmässigt största samfundet. Man kan påminna om att i Sveriges kristna råd finns 29 medlemskyrkor och dessutom tre kyrkor som är observatörer. Med andra ord: Kristi kyrka i Sverige är en enda, men splittrad i många trossamfund. Stockholm är säte för åtminstone sju biskopar, två lutherska, en katolsk och åtminstone fyra ortodoxa biskopar. Det vi bekänner oss till i trosbekännelsen, har vi inte mäktat med att förverkliga i våra trossamfund. Det gäller i Sverige, det gäller universellt.

Tidigare generationers polemik mellan kyrkorna har visserligen ersatts av former av samarbete. Viktiga i detta samarbete är Lutherska världsförbundet och Kyrkornas världsråd, liksom den romersk-katolska kyrkan. De senaste femtio åren har kyrkosamfunden mötts i samtal och överläggningar, men det är inte ofta dessa samtal resulterat i närmande mellan samfunden, i den meningen att samfunden blivit indragna i varandras beslutsprocesser. Det politikerna förmått vid framväxten av den europeiska unionen, EU, nämligen ett förpliktande samarbete, har kyrkorna i stort misslyckats med. Det man lyckats med var den psalmbok som antogs 1986 där de första 325 psalmerna var gemensamma för flera samfund. Försöken att komma fram till gemensamma liturgiska texter har gått trögare.

Kyrkans helighet

Kyrkans helighet hänger samman med att kyrkan är Guds, och en av Guds egenskaper är just hans helighet. Denna helighet får vi del av när vi samlas kring den Heliga Skrift, och när vi i enlighet med Herrens instiftelse firar de heliga sakramenten. Nu använder samfunden ordet sakrament på olika sätt. Några samfund talar om sju sakrament, andra om två. Skillnaden är dock mindre än man kan tro. De samfund som har ett striktare sakramentsbegrepp med endast två sakrament, som t. ex. Svenska kyrkan, har i sina ordningar heliga handlingar som i andra kyrkor kallas sakrament. Till dessa hör bikt, konfirmation, vigsel, vigning till diakon, präst eller biskop. Hit kan också smörjelse med olja räknas. Denna handling har visserligen ingen av kyrkomötet fastställd ordning, men används både vid konfirmation och i själavården.

Varje gång vi ber Herrens bön, ber vi att Guds namn ska bli helgat. För sitt liv i världen får kyrkan kraft att leva heligt genom att hålla sig till den Heliga skrift, och till de heliga sakramenten. Kyrkan får del av Guds helighet genom att bruka den Heliga Skrift och kyrkans sakrament och heliga handlingar. Denna Guds helighet tar i sin tur gestalt i människors liv och leverne och så helgas de döpta och troende i en rätt tro. I 1878 års katekesutveckling beskrivs detta så:

Fråga 157. Hur uppstår och växer kristenheten på jorden till?

Kristenheten på jorden uppstår och växer till genom att den helige Ande kallar och församlar, upplyser och helgar den samt i Jesus Kristus behåller och bevarar den i en rätt tro.

Men mycket i de olika samfundens liv är allt annat än heligt. Allt för ofta hörs rapporter om prästerliga övergrepp på ungdomar, interna strider och motsättningar, enskilda kristnas allt annat än heliga liv.

Det är i smärtsam medvetenhet om dessa och andra tillkortakommanden som den medeltida pingstbönen *Veni Sanctae Spiritus* är lika aktuell idag som under tidigare århundraden. Det är en stor glädje att den sjungs, vanligen på latin, vid varje präst- och biskopsvigning, här i Geijers översättning (Sv ps 132 i 1937 års psalmbok):

*O du helge Ande, kom till oss in,
Med nåd och frid i dina trognas hjärtan bliv,
Din levande kärleksgåva där upptänd och uppehåll
Du som av alla tungomål och land församlar folken
I Herrens Jesu Kristi tro endräkteliga
Halleluja Halleluja!*

Kyrkans allmänlighet eller katolicitet

Trosbekännelserna är ursprungligen formulerade på grekiska och latin. På latin lyder orden om kyrkan i den nicenska bekännelsen: *Et unam, sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam* – en enda, helig, allmänlig och apostolisk kyrka. Redan i den första översättningen av mässan till svenska 1531 används *allmänlig* som översättning av det latinska *catholicam*.

Ordet *katolsk* betyder *allomfattande*, samma betydelse som ordet *allmänlig* har. Kyrkan är allomfattande på så sätt att hon omfattar alla döpta och troende, oavsett var de bor. Afrika, Asien, Europa, Amerika gör ingen skillnad, tillhörigheten till Kristi kyrka är en och densamma. Till denna betydelse kan läggas den som Norbeck beskriver i sin troslära: *Den osynliga kyrkan är .. allmänlig (catholica), emedan hon till sin natur är öppen för alla.*³ Innebörden i kyrkans allmänlighet är att Kristi kyrka sträcker sig över alla gränser, geografiska, mentala, ideologiska och att den är öppen för alla.

Det vore bra om ordet *allmänlig*, som sakta håller på att försvinna ur vardagsspråket, kunde bytas ut mot något annat ord, kanske *katolsk*. Svårigheten med ett sådant byte är att ordet *katolsk* för många betyder *romersk-katolsk*.

En apostolisk kyrka

Att kyrkan är apostolisk har flera betydelser. Den mest grundläggande betydelsen är att det finns en innehållslig kontinuitet mellan den tro som apostlarna förkunnade och skrev ner och

³ A E Norbeck: Lärobok i teologien, 1910, s 177

den tro som förkunnas och praktiseras idag i de många trossamfundet. Det kan tyckas vara enkelt att konstatera om en viss lära är apostolisk eller inte. Men kyrkohistorien visar att kristna har och haft det svårt att enas om den ena eller andra läroformuleringen.

Det är framför allt de olika läropunkter som tas upp i den tredje trosartikeln, den som handlar om den helige Ande och kyrkan, som orsakat splittring. I fråga om dopet har oenigheten handlat om spädbarn kan döpas eller inte. Måste den som döps själv svara Ja på frågan om han eller hon vill döpas? Måste den som döps förstå vad som sker i dopet? Den som svarar Ja på dessa frågor omfattar en baptistisk syn på dopet.

Den stora skiljelinjen i synen på nattvarden är om brödet och vinet är symboler för den himlafarne Kristus eller om brödet och vinet *är* Kristi sakramentala kropp och blod. En symbolisk förståelse är vanlig inom den reformerta delen av kristenheten. Ortodox, katolsk och luthersk uppfattning är att Kristus verkligen är närvarande i det välsignade brödet och vinet, att det handlar om en verklig närvaro, en realpresens.

I fråga om ämbetet finns flera skiljelinjer. I de historiska kyrkorna ser man ämbetet som tredelat, biskop, präst och diakon. I evangelikala och karismatiska sammanhang har man pastorer. Det råder oenighet bland samfundet om enbart män kan bli biskopar och präster eller inte. För katolska och ortodoxa och vissa protestantiska samfund är det viktigt att det finns en apostolisk succession, att den som vigs står i en obruten vigningskedja till apostlarna.

Kyrkans kännetecken – notae ecclesiae

Lutherdomens mest centrala beskrivning av kyrkan återfinns i Augsburgska bekännelsen, CA, artikel VII. Där betonas först, vilket är viktigt att notera med tanke på det som sagts ovan, att kyrkan är en enda: *Vidare lära de att en helig kyrka skall äga bestånd till evärdelig tid.* Med denna formulering anknyter man till de fornkyrkliga bekännelserna, den apostoliska och den nicenska, och dess tal om att kyrkan är en enda.

Så följer i CA VII en närmare bestämning av kyrkan med de berömda orden att *”kyrkan är de heligas samfund, i vilket evangelium rent förkunnas och sakramenten rätt förvaltas”*. I Apologin förs resonemanget ett steg vidare genom att man skiljer mellan den inre kyrkan och dess yttre kännetecken: *”Kyrkan är en trons och den helige Andes gemenskap i våra hjärtan, men den har likväl yttre kännetecken ... nämligen den rena evangeliska läran och förvaltandet av sakramenten i överensstämmelse med Kristi evangelium.”*⁴

Kyrkan, Kristi kropp, är trons och Andens gemenskap. Kyrkan har också yttre kännetecken, nämligen den rena läran och de heliga sakramenten. För reformatörerna fanns endast en enda kyrka. Den splittring och oenighet som fanns bestod i att i man i församlingarna inte var ense om den rena evangeliska läran. Denna splittring har under århundradena fördjupats så att församlingarna har bildat egna kyrkor eller trossamfund där den egna utformningen av lära och

⁴ Svenska kyrkans bekännelseskriter (SKB) ed. Ruben Josefson, Stockholm 1957, s 175.

liv har ansetts vara den som bäst motsvarar det apostlarna en gång lärde. Vi lever med andra ord i en kyrklig värld där olika trossamfund uttryckligen eller mera dolt hävdar att just deras yttre gestaltning av Kristi kropp är den riktiga. kyrkans sätt att formulera sin teologi och/eller i kyrkans sätt att omsätta läran i handlande.

Slutord

Kyrkans uppgift är att förmedla och samtidigt själv vara en del av Guds frälsande närvaro i världen genom Jesus Kristus. Denna närvaro, denna nåd når oss genom Ordet och sakramenten. Hur vi formulerar denna Guds närvaro blir alltid provisoriskt – både på grund av det mänskliga språkets oförmåga att uttrycka gudomliga hemligheter, och på våra svårigheter att förstå Guds handlande. Till detta kommer att vår erfarenhet av kyrkan är formad av den synliga kyrkans ofullkomligheter.

Kyrkans uppdrag är sändningen, ut till alla folk, på alla språk, in i alla kontexter. Sändningen är till för att föra allt och alla in under Kristi lydnad, d v s in i en medveten relation till Kristus. Det finns vidare en implicit Kristusnärvaro i det mänskliga, vilket hör samman med inkarnationen, att Gud blev människa.

Kyrkans uppgift är att ständigt på nytt aktualisera, peka på Kristi frälsande gärningar i inkarnationen, i det eviga och fullkomliga offret, i hans ärofyllda uppståndelse. I detta är kyrkan totalt beroende av den helige Ande. Kristi närvaro är helt och hållet ett Andens verk och det är Kristi närvaro som är själva substansen i kyrkan.